

Tunteet ruumiillisesti rakentuvina lasten välisissä suhteissa päiväkodissa

Elmiina Tahkola^a, Susanna Kinnunen^b, Jaana Juutinen^c & Minna Uitto^d

^a Oulun yliopisto, vastaava kirjoittaja, s-posti: elmiina.tahkola@oulu.fi,
<https://orcid.org/0000-0001-5805-7526>

^b Oulun yliopisto, <https://orcid.org/0000-0001-6985-6614>

^c Oulun yliopisto, <https://orcid.org/0000-0003-0762-4089>

^d Oulun yliopisto, <https://orcid.org/0000-0001-9180-4415>

TIIVISTELMÄ: Tässä kerronnallisessa tutkimuksessa tarkastellaan tunteita ruumiillisesti rakentuvina lasten välisissä suhteissa päiväkodissa. Tutkimuksen teoreettinen tuki on ruumiillisuudessa ja tunteita kasvatuskontekstissa käsittelevissä tutkimuksissa. Tutkimuskysymyksenä on: Miten tunteet rakentuvat ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa päiväkodissa? Tutkimuksen aineistona on video- ja havainnointimateriaali, joka tuotettiin kahdessa suomalaisessa 3–5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Tutkimus osoittaa, että tunteet lasten välisissä suhteissa rakentuvat dynaamisesti liikkeen, eleiden ja erilaisten puhetyylien kudelmana. Tunteet näyttäytyvät muuttuvien merkitysten ja kokemusten kokonaisuutena, joka rakentuu kussakin tilanteessa omanlaisekseen. Tutkimus korostaa tunteiden ruumiillisen rakentumisen moniulotteisuutta ja hienovaraisuutta lasten välisissä suhteissa, sekä herättää pohtimaan tunteisiin liittyviä käytänteitä päiväkodissa.

Asiasanat: kerronnallisuus, päiväkotiki, ruumiillisuus, suhteet, tunteet

ABSTRACT: This narrative study explores emotions constructed as embodied in relations between children in day care centres. Theoretically, the study leans on studies of embodiment and emotions in the context of education. The research question is: How are emotions constructed as embodied in the relations between children in day care centres? The research material consists of video and observation material, which was produced in two Finnish day care centres in groups of children aged 3–5 years. The research illustrates that emotions in relations between children are constructed dynamically as a weave of movement, gestures, and different styles of speech. Emotions appear as an entity of changing meanings and experiences that is

constructed in a unique way in each moment. The research highlights the multidimensionality and subtlety of emotions constructed as embodied in relations between children, as well as raises to consider the emotional practices in day care centres.

Keywords: *day care centre, embodiment, emotions, narrative research, relations*

Johdanto

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus [OPH], 2022) tunteita kuvataan keskeisenä osana varhaiskasvatuksen vuorovaikutusta ja suhteita. Perusteiden mukaan lapsella tulisi olla mahdollisuus kokea yhteyttä toisiin, käsitellä tunteitaan ja ristiriitoja sekä tulla ymmärretyksi hänelle luontevilla ilmaisukeinoilla, kuten kehollisesti. Myönteiset tunnekokemukset, vuorovaikutussuhteet ja läheisyys kuvataan perustana oppimiselle ja hyvälle huolenpidolle (OPH, 2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tunteiden merkitys suhteissa on monipuolisesti tunnustettu, mutta tutkimusta tunteista vastavuoroisena, lasten välisissä suhteissa rakentuvana ilmiönä varhaiskasvatuskontekstissa on kuitenkin vielä vähän. Tunteisiin liittyvää tutkimusta varhaiskasvatuksessa on aiemmin tehty muun muassa yksilöpsykologisista näkökulmista (Kurki, 2017; Köngäs, 2018), ja niissä on keskitytty lasten tunteiden säätelyn tukemiseen (Koivuniemi ym., 2021; Koivuniemi ym., 2020), lasten sosioemotionaalisiin taitoihin (esim. Neitola & Koivula, 2020) sekä lasten hyvinvointiin (Minkkinen, 2015). Lasten vertaissuhteita on tarkasteltu muun muassa lasten kulttuurin näkökulmasta (esim. Corsaro, 2015; 2003).

Useat tutkimukset osoittavat, että tunteita kasvatuskontekstissa tulisi tarkastella yksittäisten tunteiden lisäksi myös suhteissa ruumiillisesti rakentuvana, dynaamisena ja kulttuurisena ilmiönä (ks. Burkitt, 2017; Clandinin ym., 2006; Huber ym., 2013). Tunnesuhteiden yhteyttä lasten osallisuuteen tutkinut Warren (2021) toteaa, että tunteet ovat keskeinen osa kasvatuksen käytänteitä ja suhteita päiväkodin arjessa. Tunteiden monimutkaisen luonteen ja dynamiikan tunnistaminen kasvatuksen käytänteissä on edellytyksenä arjen uudistamiseen sekä käytänteiden kehittämiseen (Warren, 2021). Kasvatustieteellisessä tutkimuksessa tähän tunteiden suhteissa rakentuvaan luonteeseen on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota, ja vaihtoehtoja tunteiden psykologiseen tarkasteluun on luotu useissa tutkimuksissa. Esimerkiksi lasten iloa (Karjalainen, 2021) ja yhteenkuuluvuutta (Juutinen, 2018) on tutkittu suhteiden näkökulmasta. Lasten ikävää ja ikävöintiä (Quiñones ym., 2021), surua (Pursi & Lipponen, 2021), mielipahaa (Jauhiainen ym., 2022) ja myötätuntoa (Rainio ym., 2020) käsittelevät tutkimukset ovat niin ikään tarjonneet vaihtoehtoja tunteiden tutkimuksen psykologisille lähestymistavoille.

Tässä kerronnallisessa tutkimuksessa ymmärrämme tunteet yksilöllisten kokemusten lisäksi suhteissa ruumiillisesti rakentuvina. Tutkimuskysymyksemme on: Miten tunteet rakentuvat ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa päiväkodissa?

Tunteet ruumiillisena ilmiönä suhteissa

Tunteet, suhteet ja ruumiillisuus varhaiskasvatuksen arjessa ovat oleellisesti yhteydessä toisiinsa (ks. esim. Nergaard, 2020; Paju, 2013). Ranskalaisen filosofin Merleau-Pontyn (2002) mukaan tunne on keskeinen osa suhteita, ja rakentuu kussakin tilanteessa omanlaisekseen (ks. Heinämaa, 1996). Merleau-Pontyn ajattelussa tunnetta kuvataan ruumiin asentona ja suhteena maailmaan sekä toiseen ihmiseen (Heinämaa, 1996). Warren (2021) korostaa, että lapsilla tulisi olla oikeus ilmaista tunteita omalla tavallaan. Tunteiden ilmaisu ei ole vain ilmeitä tai sanoja, vaan lapsen oleminen on monella tavoin ruumiillista, kuten liikettä (ks. Estola & Elbaz-Luwisch, 2003; Viljamaa, 2012; Zembylas, 2007). Tunteet lasten välisissä suhteissa ovat keskeinen osa varhaiskasvatuksen arkea ja rakentuvat päiväkotiarjen ohikiitävissä hetkissä moninaisena ruumiillisten ilmaisujen kudelmana (Burkitt, 2017; ks. Koivuniemi ym., 2021).

Päiväkodin ruumiillisuutta ja materiaalisuutta tutkinut Paju (2013) toteaa ruumiillisuuden kietoutuvan yhteen materiaalisesta ympäristön kanssa. Kuukan (2015) tutkimuksessa ruumiillisuuden merkitykset muotoutuvat varhaiskasvatuksessa tilan, päiväkodin struktuurin sekä lasten resurssien välillä. Lapsi on ruumiillisesti läsnä toiminnan ja leikin hetkissä (Viljamaa, 2012). Ruumiillisuus kietoutuu päiväkodin toiminnassa moniulotteisesti suhteisiin muovautuen tilanteissa jatkuvasti. Lasten välillä ruumiillisuus ilmenee esimerkiksi toisia kutsuvina ja torjuvina eleinä sekä vetäytymisinä yhteisestä tekemisestä (Viljamaa ym., 2017). Ruumiillisuus luo monenlaisia merkityksiä myös kosketusta käsittelevissä tutkimuksissa (Cekaite & Kvist Holm, 2017; Keränen & Uitto, 2021). Keränen ja Uitto (2021) kirjoittavat Merleau-Pontyyn (1962) viitaten, että toisen ruumista koskettaessaan ihminen tulee aina kosketetuksi myös itse.

Merleau-Pontyn mukaan tunne on ”ruumiin suhdetta maailmaan” (Merleau-Ponty, 2002, s. 61) ja ruumis maailmassa olemisen ydin (esim. Roald ym., 2018). Tunteet eivät ole vain yksittäisiä, ulkopuolelta tulevia tai välineitä johonkin, vaan osa kokonaisvaltaista olemista. Merleau-Pontya tulkinneen Heinämaan (1996) mukaan tunteiden synnystä tai olemuksesta ei voida koskaan sanoa mitään lopullista tai muuttumatonta, sillä ruumis on jatkuvasti dynaamisessa suhteessa toisiin ruumiisiin, ympäröivään tilaan ja kulttuuriseen ympäristöön. Tunteet ja keholliset aistimukset ovat siis erottamattomassa yhteydessä toisiinsa (Bartos, 2013; ks. Warren, 2021) ja tuottavat monenlaisia merkityksiä suhteissa.

Tunteita voidaan ajatella lapsessa olevana tietona, joka luo pohjan kaikelle kokemiselle (Viljamaa, 2012).

Tunteet rakentuvat eri tilanteissa ainutlaatuisiksi kokonaisuudeksi, jossa elävät ruumiit kietoutuvat osaksi ympäristöä (Heinämaa, 1996). Keränen ja kollegat (2021) kirjoittavat Merleau-Pontyyn (1962) viitaten, että kommunikaatiossa rajaa sanallisen ja sanattoman välillä ei ole. Ilmaisuuksissa tietyssä hetkessä on aina kutsu tai kokeilu kohti jotain uutta ja ennalta määrittelemätöntä (Keränen ym., 2021). Merleau-Pontyn ajatuksiin pohjaten näemme, että tunnetta ei voi eikä tarvitse tunnistaa tai nimetä tiettyksi ulkoisten merkkien pohjalta. Tunne on yksittäisten tunteiden sijaan ennemminkin ruumiillisten eleiden, kuten äänen, ilmeiden ja asentojen vaihtelua ja jatkumoa suhteissa (Krueger, 2014). Tunteet eivät ole siis vain omia vaan aina myös heijastuksia ja vaikutelmia ympärillä olevien tunteista (Merleau-Ponty, 2012). Tunteiden rakentumisen näkökulmasta keskiössä on tavoiteltavissa oleva ainutlaatuinen hetki ja suhde, jossa tunne ruumiiden välillä rakentuu. Tunteet rakentuvat ihmisten ja ympäristön välillä ruumiillisena liikkeenä paitsi näkyvästi, usein myös näkymättömästi, sanattomasti ja ulkopuolelta vaikeasti tunnistettavasti.

Se, miten tunteita ruumiillisesti tuotetaan ja millaisia tunteita suhteissa on, riippuu monella tavoin kontekstista (Zembylas, 2005; 2007). Zembylas (2007) kirjoittaa, että kulttuurin kautta omaksutaan ruumiillistuneita tapoja, ruumiin liikkeitä ja eleitä, joiden kautta tunteita ymmärretään, koetaan ja tuotetaan (ks. myös Heinämaa, 1996; Paju, 2013). Lasten ruumiillista olemista päiväkodissa ohjaavat monenlaiset ohjeistukset ja säännöt, jotka määrittävät lasten mahdollisuuksia olla, käyttäytyä ja liikkua (Kuukka, 2009). Lisäksi myös materiaallinen ympäristö ja tila määrittävät ruumiillista olemista (Johansson & Saarikangas, 2009; ks. Paju, 2013). Tunteet sijoittuvat aina tiettyyn materiaaliseen kontekstiin, joka luo mahdollisuuksia kohdata, mutta toisaalta estää joitain kohtaamisia tapahtumasta (Paju, 2013).

Kuukka (2015) painottaa, että lapsen ruumiillisuutta päiväkodissa tarkasteltaessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota lapsen tunteiden ilmaisuun ja hyvinvoinnin kokemuksiin. Keränen ja Uiton (2021) tutkimuksessa todetaan Merleau-Pontyyn (1962) viitaten, että yhteys toisiin rakentuu ruumiin kautta, ja esimerkiksi kosketuksessa myös kokemukset, tunteet ja niistä rakentuvat merkitykset tulevat kosketetuiksi. Cekaite ja Kvist Holm (2017) muistuttavat, että voimakkaita tunteita sisältävissä tilanteissa sanallisten viestien lisäksi on ensiarvoisen tärkeää tunnistaa ruumiiden välisen vuorovaikutuksen ilmentymiä sekä tilanteita, joissa ruumiit asettuvat suhteissa toisiinsa (ks. Merleau-Ponty, 1964). Tunteet osana ruumiillisuutta ja suhteita tunnistetaan siis useissa tutkimuksissa, mutta tutkimuksen kentällä on vielä verrattain vähän tutkimusta tunteiden ja ruumiillisuuden yhteydestä osana lasten välisiä suhteita päiväkodissa.

Metodologia

Tutkimus on lähestymistavaltaan kerronnallinen. Kerronnallisuus on lähtökohtana kaikissa tutkimuksen vaiheissa – niin aineiston koonnissa, analyysissä kuin raportoinnissakin. Kerronnallisuus perustuu ajatukseen, jonka mukaan ymmärrystä maailmasta rakennetaan ja tuotetaan kerronnan kautta (Bruner, 1996, 1990; Huber ym., 2013; Spector-Mercel, 2010; Tuval-Mashiach, 2014). Kerronnallisuuden ymmärrämme muotoutuvan 1) kerronnan prosessissa, eli siinä, miten lapset ilmaisevat tunteitaan, 2) suhteissa, eli siinä, miten tunteet rakentuvat lasten välisissä suhteissa sekä 3) kertomusten taustalla olevassa kulttuurissa, eli siinä, millaista merkitystä päiväkodin kontekstilla on tunteiden rakentumiseen (Tuval-Mashiach, 2014).

Ymmärrämme lasten kerronnan ilmeiden, eleiden, liikkeen ja ruumiin asentojen muodostamana kokonaisuutena (Estola & Elbaz-Luwisch, 2003; Viljamaa, 2012). Kerronnan hetkessä lasten monenlaiset ilmaisun tavat soljuvat ja ilmenevät usein limittäin. Esimerkiksi liike voi vaihtua puheeksi ja toisaalta kuuntelu voi muuttua sanalliseksi kerronnaksi (Kinnunen ym., 2016; Puroila ym., 2012). Lapselle sanaton ja sanallinen kerronta ovat merkityksiltään yhtä arvokkaita, ja niitä tulisi tarkastella myös päiväkodissa sellaisina (Viljamaa, 2012).

Tutkimuksen toteutus

Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja Elmiina kokosi tutkimusaineiston kahdessa suomalaisessa 3–5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä syksyllä 2020. Toisessa ryhmässä oli 19 lasta ja toisessa 21 lasta. Kasvatusvastuullisia henkilöitä oli molemmissa ryhmissä kolme. Aineiston koonnissa Elmiina sovelsi narratiivista etnografiaa (Gubrium & Holstein, 2008). Hän havainnoi ja videokuvasi päiväkotien arkea kahdeksan päivän ajan. Videoaineistoa kertyi yhteensä noin 15 tuntia. Aineistonkoonnin aikana tekemiään huomioita Elmiina kirjasi havainnointipäiväkirjaan, joka toimi videoaineiston analyysia tukevana materiaalina.

Aineiston analyysissa sovellettiin narratiivista analyysiä (Ahn & Filipenko, 2007) ja holistista aineiston luentaa (Lieblich, 2014). Analyysi jakaantui viiteen eri vaiheeseen: lukemiseen, tutkimiseen, teemoitteluun, täsmentymiseen ja yhteenvedon. Elmiina vastasi analyysin neljästä ensimmäisestä vaiheesta, toiset kirjoittajat tulivat mukaan viidennessä, yhteenvedon vaiheessa. Lukemisen vaiheessa Elmiina katsoi koko videoaineiston läpi kertaalleen. Hän kiinnitti huomiota hetkiin, joissa lapset ilmaisivat tunteitaan esimerkiksi katseen, ilmeen, kosketuksen tai puheen kautta (ks. Karjalainen ym., 2019). Havainnot tunneilmaisun hetkistä kirjattiin taulukkoon. Teemoittelun ja

täsmennyksen vaiheissa Elmiina etsi yhteyksiä havaintojen välillä, ja kokosi niitä teemoiksi. Teemoiksi muodostui erilaisia tunteita, kuten ärtymys, ilo ja tyytyväisyys sekä niiden ilmenemistä kuvaavia sanoja, kuten ilmeet, eleet sekä toisen kanssa yhdessä toimiminen. Ruumiillisuus alkoi tässä vaiheessa näyttäytyä keskeisenä tunteiden rakentumisen näkökulmasta lasten välisissä suhteissa, ja keskustelukumppaneiksi aineistomme analyysiin valikoitui ruumiillisuutta käsitteleviä tutkimuksia (esim. Heinämaa, 1996; Merleau-Ponty, 2002; Paju, 2013; Viljamaa, 2012). Myös tunteita kasvatuskontekstissa käsittelevät tutkimukset olivat tärkeänä tukena analyysissä (esim. Zembylas, 2007). Teemoittelun ja täsmennyksen vaiheissa Elmiina palasi usein taakse päin tarkastelemaan tekemiään valintoja suhteessa tutkimuskysymykseen ja aiempiin analyysivaiheisiin.

Analyysin ensimmäisten vaiheiden aikana Elmiina kiinnitti huomiota videoaineiston hetkiin, joissa tiivistyi monipuolisesti koko aineistosta löydettyjä teemoja tunteiden rakentumisesta lasten välisissä suhteissa. Valitsimme tarkempaan analyysiin yhden viidentoista minuutin leikkihetken, jossa tunteita ja niiden ruumiillista rakentumista lasten välisissä suhteissa ilmeni erityisen tiheästi. Leikkihetki on videokatkelma tilanteesta, jossa 4-vuotiaat Eevi ja Otto sekä 5-vuotias Aarni ovat kokoontuneet leikkimään vapaan toiminnan aikana. Leikkitalassa oli videoinnin aikana lasten lisäksi Elmiina. Hän oli tilassa videokameran takana, muttei aktiivisesti osallistunut leikkiin lasten kanssa. Leikkihetken aikana tilassa ei ollut muita aikuisia, satunnaisia ohikulkevia päiväkodin työntekijöitä lukuun ottamatta. Yksi ryhmän aikuisista tuli tilaan leikkihetken jo loputtua, analysoidun katkelman ulkopuolella. Leikkitala oli melko suuri, ja se oli rajattu ovin kahden lapsiryhmän tilan väliin. Tilassa oli erilaisia leikkivälineitä ja -paikkoja, joita oli rajattu matoilla ja huonekaluilla. Tutkimuksemme tarkempaan analyysiin valitsimme kyseisen lasten keskinäisen leikkihetken, sillä tutkimuksemme fokus on nimenomaan lasten välisissä suhteissa.

Yhteenvedon vaiheessa keskityimme yhdessä analysoimaan leikkihetkeä. Katsoimme ensin yhdessä videon, minkä lisäksi luimme jokainen erikseen Elmiinan laatiman litteraation tilanteesta. Analysoimme leikkihetkeä holistisesti (Lieblich, 2014): kävimme leikkihetken läpi useaan kertaan tunteiden ruumiillisen rakentumisen näkökulmasta saadaksemme mahdollisimman kokonaisvaltaisen ja tarkan käsityksen leikkihetken luomista vaikutelmista, merkityksistä ja lasten kerronnasta. Tarkastelimme leikkihetkeä dialogisena ja vuorovaikutteisena arjen kerrontana, jossa tunteiden rakentuminen lasten välillä ilmeni monipuolisena kiteytyksenä koko aineistosta (ks. Bamberg & Georgakopoulou, 2008; Viljamaa, 2012). Analyysimme eteni yhä tiiviimmin aineistomme sekä ruumiillisuutta ja tunteita kasvatuskontekstissa käsittelevien tutkimusten vuoropuheluksi. Tämän pohjalta muodostimme kolme pääteemaa. Tunteet lasten

välisissä suhteissa rakentuivat 1) jatkuvana liikkeenä tilan ja lasten välillä, 2) eleinä ja ilmeinä sekä 3) tyyleinä puhua toiselle.

Eettiset kysymykset ovat keskeinen osa tutkimuksen kaikkia vaiheita (Alanko & Juutinen, 2021; Roos & Rutanen, 2014; Viljamaa, 2012). Tutkimuksessa sitoudumme noudattamaan tietosuojalainsäädäntöön sekä ihmistieteiden tutkimukseen liittyviä ohjeita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2018). Osallistujien henkilöllisyydet turvaamme kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Muutimme esimerkiksi tutkimukseen osallistuvien nimet tässä tutkimusraportissa. Tiedostamme tutkijoina olevamme valintojemme kautta osa niin tutkimusaineistoa, analyysiä kuin tuloksiakin (ks. Huber ym., 2013). Aineiston koonnin aikana eettinen pohdinta oli jatkuvaa liikettä suhteiden ja tilanteiden välillä. Esimerkiksi lapsen suostumuksen Elmiina varmisti jokaisessa tutkimustilanteessa aina uudelleen kysymällä luvan lapsilta suullisesti tai havainnoimalla heidän eleitään (ks. Alanko & Juutinen, 2021). Aineiston koonnin aikana täytyi olla jatkuvasti hereillä ja valmiina lasten aloitteille sekä toisaalta tiedostaa tutkimuksen merkitys lapsen päiväkotiarjessa (ks. Rutanen & Vehkalahti, 2021). Aineiston koonnissa lapsen suojelu ja auttaminen nousivat useita kertoja tärkeämmäksi kuin tutkimusaineiston tuottaminen (Einarsdóttir, 2007). Etenkin itkun, kivun tai kiukun hetket olivat tilanteita, joissa tutkijan rooli muuttui tarvittaessa ennemminkin läsnäolevan ja lasta auttavan aikuisen rooliin.

Tutkimuksessa olemme kuvanneet, mitä tapahtuu, emme niinkään esimerkiksi tulkinneet tai arvioineet lasten tunnetiloja ja niiden voimakkuuksia. Karjalaisen ym. (2019) tavoin luotimme tunneilmaisun hetkiä tarkastellessamme kulttuuriseen ja kokemukselliseen ymmärrykseemme tunteista päiväkodin arjessa. Tutkimuksessa keskityimme yksittäisten tunteiden sijaan kuvaamaan, miten tunteet lasten välisissä suhteissa rakentuvat kokonaisvaltaisesti ja ruumiillisesti ihmisten ja ympäristön välillä. Tutkimuksen aikana reflektioimme tulkintojamme jatkuvasti päästäksemme mahdollisimman lähelle tutkimusaineistoa sekä lasten ilmaisua (Einarsdóttir, 2007).

Tulokset

Tunteiden rakentuminen lasten välisissä suhteissa näyttäytyi ruumiillisena, dynaamisena ja jatkuvasti muovautuvana prosessina. Tunnistimme tunteiden rakentumisessa kolme pääteemaa. Tunteet lasten välisissä suhteissa rakentuivat 1) jatkuvana liikkeenä tilan ja lasten välillä, 2) eleinä ja ilmeinä sekä 3) tyyleinä puhua toiselle.

Liikehdintää ja liikkumattomuutta – tunteet jatkuvana liikkeenä tilan ja lasten välillä

Tilan ja lasten välillä tapahtuvalla liikkeellä vaikuttaa olevan tärkeä merkitys tunteiden rakentumisessa ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa. Seuraavassa, leikkihetken alkua kuvaavassa katkelmassa Eevi, Otto ja Aarni aloittelevat leikkiään ja asettuvat leikkipaikkoihinsa. Lapset katselevat ympärilleen ja liikkuvat tilassa suhteessa toisiinsa. Lasten olemisessa tunteita voi havaita kasvoilta, mutta myös ruumiillisesta liikehdinnästä ja asettumisesta toistensa lähelle. Lapset vaikuttavat olevan läsnä ja etsivän paikkaansa suhteissa toisiinsa koko ruumiillisella olemuksellaan.

Eevi asettuu ryhmätilan keskellä olevan suuren punaisen maton päälle leikkimään. Hänellä on leikkiin keskittynyt ilme kasvoillaan. Hän ei hymyile, mutta kasvoilla on tyytyväinen ilme. Tilan toisella laidalla istuu Otto seinään nojaten. Hän katselee ympärilleen. Aarni liikkuu tilassa nopeasti moneen suuntaan ääneen jutustellen ja hieman hymyillen. Hän pysähtyy Eevin luo ja katselee tämän leikkiä. Hän menee lähemmäs, mutta jatkaa pian matkaansa päätyen lopulta tilan perällä olevaan kotileikki-nurkkaukseen. Hetken pysähdyksen jälkeen hän ottaa nurkkauksessa olevasta uunista kasan dinosauruksia, ja vie ne toiselle puolelle leikkitilaa. Hän hymyilee seinään nojaavalle Otolle, joka puhumatta sanaakaan lähtee mukaan alkavaan leikkiin.

Edellisessä katkelmassa ilmenee, miten tunteita leikkihetken alussa rakennetaan hienovaraisena ja pienenä, jatkuvana liikehdintänä ja liikkumattomuutena suhteissa toisiin lapsiin ja tilaan. Liike osana ruumiillisuutta on tullut esiin useissa tutkimuksissa (ks. Heinämaa, 1996; Merleau-Ponty, 1975; Paju, 2013). Esimerkiksi Paju (2013) kuvaa liikettä lasten välillä konkreettisina tekoina, joiden kautta lapset kommunikoivat toistensa kanssa ja suuntautuvat kohti ympäristöään. Liike tunteiden rakentumisessa näyttäytyy leikkihetken alkua kuvaavassa katkelmassa kuin liimana lasten ja ympäristön välillä. Merleau-Pontyn mukaan tunne on ruumiin asentoa suhteessa maailmaan ja toiseen ihmiseen, ja rakentuu jokaisessa hetkessä aina omanlaisekseen (Heinämaa, 1996; ks. Merleau-Ponty, 2002). Edellisessä katkelmassa tämä näyttäytyy liikkeenä ja myös liikkumattomuutena tilan ja lasten välillä.

Katseita ja poiskääntymisiä – tunteet eleinä ja ilmeinä

Pienillä eleillä ja ilmeillä näyttää olevan tärkeä rooli tunteiden rakentumisessa ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa. Heinämaa (1996) kuvaa eleiden merkitystä näin: kommunikaatio on ennen kaikkea ilmeiden ja eleiden tuttuutta ja niiden jatkamista suhteissa (ks. myös Viljamaa ym., 2017). Pienet liikkeet, kutsuvat tai torjuvat eleet, ilmeet, katseen suunta tai kosketuksen tapa näyttäytyvät monenlaisia merkityksiä luovina elementteinä tunteiden rakentumisessa. Leikkihetkessä pienet eleet vahvistavat puhuttua tai ilmentävät puhumatta jätettyä, ja niiden merkitys rakentuu hetkissä aina

ainutlaatuisiksi. Seuraavassa katkelmassa pienet eleet, liikehdintä, ja katse ilmenevät toisiinsa kietoutuneina.

Eevi leikkii linnallaan ja viidellä pienellä muovikoiralla. Aarni ja Otto rakentavat omaa leikkiään automatolle, lähelle Eevin leikkipaikkaa. He tuovat dinosauruksia leikkipaikalleen. Aarni ja Otto katselevat Eevin leikkiä oman leikkinsä lomasta. Eevi ei katsele ympärilleen, vaan hänen katseensa on linnassa ja koirissa. Aarni alkaa liikkua Eevin lähistöllä keräten itselleen lisää dinosauruksia. Hän tulee Eevin linnan luo ja puhelee hänelle dinosauruksistaan. Eevin linnan nähtyään Aarni sanoo: ”Sielläkin on dinosauruksia!”. Eevi ei nosta katsettaan, vaan kääntyy syvemmin omaan leikkiinsä päin.

Edellinen katkelma kuvaa, kuinka lapset kommunikoivat, rakentavat yhteyttä ja tunteita toistensa kanssa muun muassa katseiden, lähelle tulemisen ja aivan pienten eleiden kautta. Eevin katse on tiukasti omassa leikissä. Aarni ja Otto keskittyvät Eevin leikin katseluun oman leikkinsä rakentamisen rinnalla. Aarnin liikehdintä Eevin leikin ympärillä ja pieni pysähdys linnan luona voidaan tulkita Aarnin kiinnostuksen osoituksena Eevin leikkiä kohtaan. Aarnin ruumiin asento on avoin, hetken paikallaan pysyvä ja Eeviin suuntautunut. Eevin ruumiin asento taas on paikallaan pysyvä, eikä se muutu Aarnin läheisyydestä ja toiminnasta huolimatta. Eevin ruumiin eleistä on luettavissa poissulkemista, sillä hän on kääntyneenä omaan leikkiinsä, ei Aarniin päin. Eevi ei vastaa Aarnin liikkeeseen liikkeellä, vaan luomalla katseensa omiin leluihinsa. Seuraavassa katkelmassa syntyy vaikutelma, että Aarnin eleet suhteessa Eeviin tai tämän linnaan saavat Eevin ilmeen muuttumaan ja kääntymään entistä enemmän omaan leikkiinsä päin.

Leikkihetki jatkuu rauhallisena, kunnes yhtäkkiä jostain kuuluu ryminää. Aarni on kävellyt Eevin linnan vierestä niin, että on osunut siihen jalallaan. Eevi nostaa katseensa nyt ensimmäistä kertaa leikistään. Hän seuraa katseellaan tapahtumaa hämmentynyt ilme kasvoillaan. Hän ei seuraa tai katso Aarnia, vaan luo nopean, hätäntyneen katseensa kameraan ja tutkijaan päin. Tapahtuneen jälkeen Aarni siirtyy hiljaisesti, sanaa sanomatta omalle leikkipaikalleen. Eevi laskee katseensa jälleen leikkiinsä. Pian hän alkaa järjestellä epäjärjestykseen menneitä lelujaan nopein ottein, ärtynyt ilme kasvoillaan.

Edellisessä katkelmassa Eevin ruumiin asento Aarnin osuessa hänen linnaansa vaikuttaa torjuvalta. Hänen kasvoillaan on aluksi hämmentynyt ilme, joka muuttuu tilanteen edetessä ärtyneeksi. Myös hänen eleensä muuttuvat nopeiksi. Hän ei kiinnitä huomiota niinkään Aarniin, vaan ensin tutkijaan, sitten omiin leluihinsa. Kuten Viljamaan ym. (2017) tutkimuksessa tuli esiin, myös tässä leikkihetkessä on havaittavissa pienten liikkeiden ja elehdinnän jatkuvaa vuoropuhelua, joiden tarkoituksena on ilmaista halua ja torjuntaa samassa tilanteessa. Seuraavassa katkelmassa on näkyvillä jo enemmän muutosta Eevin ruumiillisessa olemisessa. Muutokset Eevin eleissä ja katseen suunnassa tuottavat Eevin ja Aarnin välisessä suhteessa rakentuville tunteille uuden suunnan. Tunteet lasten välillä lähtevät muovautumaan toisenlaiseksi Aarnin linnaan osumisen ja

Eevin asennon muutoksen sekä katseen suunnan vaihtumisen myötä. Katkelmassa näkyy tunteiden rakentumisen dynaamisuus ja hienovaraisuus lasten välillä.

Eevin järjestellessä sekaisin menneitä lelujaan Otto on tilan toisella laidalla, ja kantaa uusia dinosauruksia leikkiinsä. Otto vie dinot automatonille, ja myös Aarni vie matolle niitä lisää. Aarnin ja Oton leikin rakentuessa Eevi istuu pitkään hiljaa paikallaan, omiin leluihinsa keskittyen. Jonkin ajan kuluttua Eevi nostaa katseensa leikistään. Ensimmäistä kertaa yli kymmenen minuuttia kestäneen leikkihetken aikana hän vaikuttaa kiinnittävän huomionsa Aarnin ja Oton leikkiin. Istuessaan lattialla, hän kääntyy koko kehollaan toisten leikkiin päin, ja jää katsomaan Aarnia dinosauruksineen. Hänen huulillaan näkyy pieni hymy.

Edellisessä katkelmassa ilmenevä muutos Eevin olemisessa ei aluksi vaikuta johtavan yhteiseen leikkiin, mutta näyttäytyy kuitenkin merkityksellisenä elementtinä lasten välillä rakentuvien tunteiden näkökulmasta. Aarni saa linnaan osuessaan Eevin huomion pois tämän omasta leikistään. Tilanteen edetessä Eevi pyrkii palauttamaan leikkinsä ennalleen muun muassa järjestelemällä leikkivälineitään. Eevin huomattaessa Aarnin ja Oton leikin dinosauruksineen, nähtävillä on muutos, jossa Eevin ruumiin asento suhteessa Aarniin ja Ottoon muuttuu. Eevin kääntyminen ja pitkä katse eleinä on selkeästi erilainen ruumiin asento kuin aiemmin ilmennyt tiukka, omaan leikkiin keskittynyt, torjuva asento (ks. Merleau-Ponty, 2002). Paju (2013) teki tutkimuksessaan havainnon, että lasten yhteyden rakentuminen ei aina ala pelkästä ruumiillisesta läsnäolosta tai lähekkäin olemisesta. Hänen tutkimuksessaan esimerkiksi kahden lapsen välinen vuorovaikutus lähti liikkeelle vasta, kun yhteisessä tilanteessa ilmeni muutosta (Paju, 2013). Edellisessä katkelmassa tunteiden rakentuminen näyttää muotoutuvan toisenlaiseksi Eevin ruumiin asennon muutoksen myötä.

Kosketus osana tunteiden rakentumista suhteissa näyttäytyy tunteita ilmentävänä ja merkityksiä luovana elementtinä. Kosketus ja sen erilaiset tyyliä leikkihetken aikana kietoutuvat katseen suuntaan ja muihin pieniin eleisiin. Leikkihetken aikana Aarni kävelee Eevin linnan vierestä niin, että linna siirtyy paikaltaan. Aarnin kosketus ei kohdistu suoraan Eeviin, mutta Aarni koskettaa jotain, mikä vaikuttaa sillä hetkellä olevan Eeville tärkeää ja merkityksellistä. Merleau-Ponty (1962) kirjoittaa, että kosketuksen kautta kosketetaan aina myös sisäistä maailmaa, kuten tunteita ja kokemuksia (ks. myös Keränen & Uitto, 2021). Linnan koskettaminen vaikuttaa olevan Eeville tunteita tuottava hetki, joka suuntaa myös Eevin ja Aarnin välillä rakentuvia tunteita uudelleen. Eevi pyrkii koko leikkihetken ajan suojelemaan leikkiään ja linnaa, kun taas Aarni pyrkii Eevin lähetyville toistuvasti linnan liepeillä liikkuen, luoden yhteyttä kosketuksin ja elein. Tunteita rakennetaan lasten välisissä suhteissa monin tavoin linnan koskettamisen kautta, mutta kosketus vaikuttaa olevan merkitykseltään erilainen Eeville ja Aarnille. Aarnin leikkiä rikkova kosketus saattaa kuvastaa hänen kaipaustaan olla Eevin seurassa

ja kutsua yhteiseen leikkiin. Eeville kosketus taas saattaa näyttäytyä esimerkiksi ärtymystä tuottavana kiusantekona.

Tiuskimista, hyräilyä ja hiljaisuutta – tunteet tyyleinä puhua toiselle

Lasten välisissä suhteissa erilaiset tyylit puhua toiselle vaikuttavat olevan keskeinen tunteiden ruumiilliseen rakentumiseen merkityksiä luova elementti. Merleau-Pontya tulkinneen Heinämaan (1996) mukaan toisen kanssa puhuttaessa keskiössä ei ole niinkään se, mitä sanotaan, vaan se, millä tyylillä sanotaan. Puhe ei ole siis vain puhuttuja sanoja, vaan puheen eleillä ja ilmeillä, kuten äänenpainoilla, on puhuttaessa omat merkityksensä samalla tavoin kuin ruumiin eleilläkin. Kielen voi ajatella ketjuna, jossa merkitykset rakentuvat, muuttuvat ja kerrostuvat sanojen, eleiden ja ruumiin asentojen suhteessa puhetilanteessa (Heinämaa, 1996). Seuraavassa katkelmassa puhe rakentuu tällaiseksi kielen ketjuksi Aarnin, Eevin ja Oton välillä. Puheen tyyliä ilmentävät äänensävyt luovat monenlaisia merkityksiä tunteiden rakentumiseen lasten välisissä suhteissa.

Eevi jutustelee tutkijalle. Aarni ilmestyy hänen lähelleen yksi dinosaurus kädessään. Eevi katsahtaa dinosaurukseen. Aarni: "Tässä tulee yks dinosaurus!". Eevi katsoo Aarnia, muttei sano mitään. Aarni liikkuu dinosauruksensa kanssa niin lähellä, että töytäisee Eevin linnan jalallaan kumoon. Linna kaatuu jälleen, nyt jo toisen kerran. Eevin kasvoille ilmestyy vihainen ilme, hän tarttuu linnaan ja asettaa sen voimakkaasti riuhtaisten oikealle paikalleen. Eevi ryhtyy asettelemaan lelujaan järjestykseen. Aarni jatkaa kulkuaan jutustellen: "Tää dino etsii munia. Tää tämä etsii munia. Tuolla on yks muna!" Hän kulkee linnan liepeillä, ja osoittaa linnaan päin. Aarni puhuu leikkiessään jatkuvasti dinosauruksena. Hän asettuu Eevin viereen, tarttuu linnaan ja siirtää sitä lähemmäksi itseään. Eevi istuu paikallaan, ja seuraa katseellaan Aarnin toimintaa. Hän istuu ensin hiljaa, mutta hetken kuluttua Eevin kasvoilla näkyy kiukkuinen ilme ja hän tiuskaisee äänekkäästi: "Ei täällä oo munia!". Pian Eevi jatkaa leikkiään hiljaa. Samaan aikaan Otto tulee kuvaan kantaen salkkua, jossa hänen ja Aarnin dinosaurukset ovat. Aarni liikkuu pikkuhiljaa kauemmaksi Eevin luota, hänen ilmeensä vaikuttaa pettyneeltä. Aarni, ja Otto hänen vanavedessään, lähtevät raahustamaan dinosaurus-salkun kanssa automatonille, toiseen leikkipaikkaan. Aarnin äänensävy on hiljainen ja pettyneen kuuloinen, kun hän sanoo: "Tää dinosaurus menee sitten tänne, ku se etsii poikasia...". Hän lähtee linnan luota.

Edellisessä katkelmassa tyylit puhua toiselle vaihtelevat äänensävyjen ja eleiden osalta monella tavoin tunteiden rakentumisen hetkissä. Tyylit puhua vaihtelevat eri suhteissa, mutta erityisen dynaamisena ne näyttäytyvät Eevin ja Aarnin välisessä suhteessa. Eevin jutustelu tutkijalle on hymyillen kerrottua, ja kuulostaa kirkkaalta ja vilkkaalta. Aarnin toteamus Eeville: "Tässä tulee yks dinosaurus!" vaikuttaa äänensävyiltään innostuneelta ja ehdottavalta. Tunteiden rakentumisen hetkessä Aarni ja Eevi ymmärtävät eleet ja tilanteen toisistaan poikkeavalla tavalla, eli he eivät tulkintamme mukaan ymmärrä tilannetta välttämättä keskenään samalla tavoin. Aarnin mumina "Tää dino etsii munia.

Tää tämä etsii munia. Tuolla on yks muna!” on hiljaista jutustelua kuulostaen äänensävyiltään pehmeältä ja pohdiskelevalta. Eevin huudahduksessa ”Ei täällä oo munia!” äänensävy kuulostaa päättäväiseltä ja kovalta. Puheen tyyleillä ja äänensävyillä vaikuttaa olevan keskeinen merkitys siihen, miten tunteet lasten välillä rakentuvat ruumiillisesti, ja toisaalta taas suhteissa rakentuvat tunteet luovat merkityksiä siihen, millaisia puheen tyylejä ja äänensävyjä tilanteissa tuotetaan. Puheen tyylien merkitys tunteiden rakentumisessa ilmenee siis kaksisuuntaisena: samalla, kun puheen tyyli rakentavat tunteita suhteessa, myös tunteet rakentavat puheen tyyliä tietynlaisiksi.

Ääneen tuotetun puheen lisäksi hiljaisuus näyttäytyy keskeisenä puheen tyylin keinona tunteiden rakentumisessa lasten välillä. Seuraavassa leikkihetken loppua kuvaavassa katkelmassa ilmenee hiljaisuuden ja puhumattomuuden merkitys osana tunteiden rakentumisen hetkeä, jossa yksi lapsista on äänessä jatkuvasti.

Eevi katsoo Aarnia, muttei sano mitään. Otto liikkuu oman leikkinsä ympärillä, mutta hänkään ei puhu mitään. Aarni jutustelee kulkiessaan taukoamatta.

Tämä leikkihetken loppua kuvaava katkelma kuvastaa laajemminkin Eevin, Oton ja Aarnin tapoja olla leikkihetken aikana. Eevin ruumiillisessa olemisessa on paljon hiljaisuutta ja puhumattomuutta. Myös Oton olemisessa painottuu hiljaisuus. Aarni sen sijaan ei ole ollut hiljaa leikkihetken aikana paljoakaan, hän on leikin aikana puhelias ja olemistaan jatkuvasti sanoittava. Paju (2013) kirjoittaa lasten toiminnassa näkyvän usein sanatonta, ruumiillista ja liikkeen kautta tuotettua vuoropuhelua. Lasten välisissä suhteissa hiljaisuus, hiljeneminen, puhumattomuus tai toiselle vastaamatta jättäminen tuottavat monenlaisia toisistaan poikkeavia merkityksiä tunteiden rakentumisen hetkissä. Esimerkiksi Eevin hiljaisuus ja omaan leikkiin keskittyminen on monitulkintaista ja vaikeasti luettavaa ruumiillista olemista suhteissa toisiin. Oton hiljainen läsnäolo leikkihetken aikana jättää monella tavoin avoimeksi, miten tunteet hänen ja toisten lasten välillä rakentuvat. Aarnin jatkuva puhe rakentaa leikkihetkessä monenlaisia tunteita erityisesti Eevin kanssa luoden kontrastin myös Eevin ja Oton hiljaisuudelle.

Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin tunteita ruumiillisesti rakentuvina lasten välisissä suhteissa päiväkodissa. Tutkimus osoitti, että tunteet lasten välisissä suhteissa rakentuvat dynaamisesti liikkeen, eleiden ja erilaisten puhetyylien kudelmana. Tunteiden rakentumisessa liike ja liikehdintä ilmenivät lasten ja leikkitilojen välillä lähelle tulemisena, loittonemisena ja toiseen suuntautumisena sekä materian avulla tuotettuna liikkeenä. Liikehtiessään lapset kommunikoivat keskenään: suuntautuivat toisiinsa ja

torjuivat toisiaan monin tavoin (ks. Paju, 2013). Eleet suhteissa ilmenivät muun muassa pieninä liikkeinä, hienovaraisina toiseen suuntautuvina tai toista torjuvina katseina, ilmeinä sekä kosketuksina. Katsekontaktin hakeminen ja siihen vastaaminen olivat merkittäviä ja tiheästi ilmeneviä eleitä tunteiden rakentumisen hetkissä. Puheen tyyli, kuten äänensävy ja hiljaisuus, näyttäytyivät tärkeänä osana tunteiden rakentumista, ja ilmenivät kaksisuuntaisina suhteissa. Samalla, kun puheen tyyli rakensivat tunteita lasten välisissä suhteissa, myös suhteissa rakentuvat tunteet vaikuttivat puheen tyyliin monella tavoin.

Tunteiden rakentuminen lasten välisissä suhteissa näyttäytyi ennen kaikkea ruumiillisena, liikkeessä olevana ja jatkuvasti muovautuvana prosessina (ks. Krueger, 2014). Tunteet soljuivat, muuttuivat ja elivät arjessa hetkestä toiseen, eikä niiden olemassaoloa tai muutosta ollut aina helppoa päätellä ilmaisusta (ks. Heinämaa, 1996). Tunteiden rakentumista oli usein vaikea tulkita, sillä lasten hakeutuminen toistensa lähelle saattoi muuttua hetkessä loitonemiseksi ja jopa toisen leikin rikkomiseksi. Huomasimme myös sen, että tunteiden rakentuminen esimerkiksi ruumiin eleillä saattoi olla ristiriitaista: lapsen leikkiä rikkovan eleen tarkoitus saattoikin olla toisen mukaan kutsuminen ja halu olla yhdessä. Ruumiin liikkeet, asennot ja pienetkin vaihtelut niissä määrittivät tunteiden rakentumisen suuntaa suhteissa. Tutkimuksessa ilmeni lapsille tyypillinen ruumiillinen kokeilu, jossa liike, staattisuus, puhe, eleet sekä materian kautta eläminen muodostivat vaikeasti tulkittavia kokonaisuuksia (ks. myös Viljamaa, 2012).

Tunteiden rakentuminen ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa näyttäytyi yhteisenä toimintana, jossa lapset kokeilivat erilaisia tapoja asettua suhteissa toisiinsa ja osallistua yhteiseen tekemiseen. Lapset kutsuivat toisiaan ja ehdottivat itseään suhteen rakentamiseen monella tavoin (ks. Viljamaa ym., 2017). Suhteen rakentaminen ja yhteiseen toimintaan pyrkiminen ilmenivät esimerkiksi sanallisina aloitteina, ruumiillisena liikehdintänä, lähelle tulemisena, koskettamisena ja äänensävyinä (ks. Alanen & Karila, 2009; Lehtinen, 2009). Liike ja eleet, mutta myös liikkumattomuus, paikallaan pysyminen ja hiljaisuus olivat tärkeitä elementtejä lasten hakeutuessa yhteyteen toistensa kanssa. Erilaisten ruumiin asentojen ja eleiden dynaaminen kokeilu ja jatkuva muutos niissä näyttäytyivät lapsille tapoina rakentaa yhteyttä toisiinsa sekä liittyä yhteiseen toimintaan (ks. Kinnunen ym., 2016; Puroila ym., 2012).

Pohdinta

Tunteiden tarkastelu ruumiillisesti rakentuvina lasten välisissä suhteissa rikastuttaa tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa korostuvaa tunnetaitoihin ja tunnetuokioihin keskittyvää yksilöpsykologista näkökulmaa. Warren (2021) muistuttaa, että tunteita lasten välisissä suhteissa rakentuu päiväkotiarjen kaikissa tilanteissa, kuten leikissä ja siirtymissä.

Tunteita lasten kanssa onkin tunnetuokioiden rinnalla hyvä kohdata ja käsitellä myös tunteiden rakentumisen luonnollisissa hetkissä (Koivuniemi ym., 2021; Määttä ym., 2017). Tutkimuksemme valossa esimerkiksi leikissä rakentuvat tunteet näyttäytyvät merkityksellisenä ja moninaisena kudelmana lasten välillä.

Tunteet lasten välisissä suhteissa rakentuvat paitsi näkyvästi, usein myös näkymättömästi, sanattomasti ja ulkopuolelta vaikeasti tunnistettavasti. Esimerkiksi ristiriitatilanteissa tunteiden rakentumisen hienovaraisuus, dynaamisuus ja moniulotteisuus tuottaa monenlaisia merkityksiä lasten välille. Tunteet voivat olla yksittäisiä tunteiden ilmaisuja, mutta ne myös elävät suhteissa liukuvina, moninaisina ja toisiinsa kietoutuneina (Burkitt, 2017; Krueger, 2014; ks. Merleau-Ponty, 2012). Tähän peilaten tunteiden rakentumisen hetkissä varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida liikkeet, eleet ja puheen tyyli kokonaisuutena, ei ainoastaan toisistaan erillisinä tunteiden ilmaisuina.

Tunteet rakentuvat aina kontekstissaan, ja esimerkiksi päiväkodin käytänteillä ja tunteisiin liittyvillä asenteilla on merkitystä tunteiden ruumiilliseen rakentumiseen lasten välisissä suhteissa. Lapsia on hyvä kannustaa kaikenlaisten tunteiden ilmaisuun keskinäisissä suhteissaan (Warren, 2021), sillä päiväkotiarjessa tunteet rakentuvat usein juuri suhteissa toisten lasten kanssa. Lapsilla tulisi olla myös mahdollisuus ilmaista tunteita omalla tavallaan (Warren, 2021). Tunteiden ilmaisuun lapsia kannustava kulttuuri mahdollistaa tunteiden rakentumisen ruumiillisesti ja moninaisesti lasten välisissä suhteissa sen sijaan, että tunteiden ilmaisua rajataan tai arvotetaan.

Tutkimuksemme tarkoituksena ei ole tarjota yleistettävää kuvaa tunteiden rakentumisesta päiväkodissa, vaan syventää ymmärrystä tunteiden rakentumisesta ruumiillisesti lasten välisissä suhteissa. Tutkimuksen tuloksia ei voi suoraan yleistää tai siirtää toiseen kontekstiin, sillä tutkimus on kerronnalliseen tyyliin tehty tietyssä tilanteessa, ajassa ja paikassa (Spector-Mercel, 2010). Esimerkiksi tunteiden taustalla olevalla kulttuurilla on monenlaisia merkityksiä tunteiden rakentumiseen (Tuval-Mashiach, 2014). Olemme tässä tutkimuksessa jättäneet pois varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin tarkemman tarkastelun, sillä olemme tunteiden rakentumista tarkastellessamme halunneet keskittyä nimenomaan lasten välisiin suhteisiin.

Jotta tunteiden rakentumista päiväkodin suhteissa voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti, tarvitaan lasten välisissä suhteissa rakentuvien tunteiden lisäksi yhä syvempää tietoa myös siitä, miten tunteet lasten ja kasvattajien välisissä suhteissa ruumiillisesti rakentuvat. Lasten ja kasvattajien välisissä suhteissa rakentuvat tunteet ovat osa päiväkodin käytäntöjä, ja vaikuttavat monella tavoin siihen, mitä sanotaan ja tehdään tai miten toisiin suhtaudutaan (ks. Warren, 2021). Lasten ja kasvattajien välisissä suhteissa rakentuvien tunteiden syvemmän ymmärryksen kautta on mahdollista kehittää

käytänteitä, joissa tunteet ymmärretään kokonaisvaltaisena ja ruumiillisena osana pedagogiikkaa päiväkodin arjessa.

Kiitokset

Kiitämme lämpimästi tutkimukseemme osallistuneiden päiväkotien lapsia, huoltajia ja henkilökuntaa. Tämän artikkelin kirjoittamista on tukenut Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimussäätiö ja Suomen Akatemia (hankkeen numero 332232). KT Annukka Pursia kiitämme hänen antamistaan arvokkaista kommentteista artikkelin käsikirjoitusvaiheessa.

Lähteet

- Ahn, J., & Filipenko, M. (2007). Narrative, Imaginary Play, Art, and Self: Intersecting Worlds. *Early Childhood Education Journal*, 34(4), 279–289. <https://doi.org/10.1007/s10643-0060137-4>
- Alanen, L., & Karila, K. (toim.) (2009). *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Vastapaino.
- Alanko, A., & Juutinen, J. (2021). Eettisten jälkien jäljillä – tutkimusvälineiden ja -tilojen toimijaverkostoteoreettinen luenta. Teoksessa N. Rutanen & K. Vehkalahti (Toim.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II* (s. 173–185). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Bamberg, M., & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text and Talk* 28(3), 377–396. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.018>
- Bartos, A. E., (2013). Children sensing place. *Emotion, Space and Society*, 9, 89–98. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.02.008>
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.
- Burkitt, I. (2017). Decentring emotion regulation: From emotion regulation to relational emotion. *Emotion Review*, 10(2), 167–173. <https://doi.org/10.1177%2F1754073917712441>
- Cekaite, A., & Kvist Holm, M. (2017). The comforting touch: Tactile intimacy and talk in managing children’s distress. *Research on Language and Social Interaction*, 50(2), 109–127. <https://doi.org/10.1080/08351813.2017.1301293>
- Clandinin, D. J., Huber, J., Huber, M., Murphy, M. S., Murray Orr, A., Pearce, M., & Steeves, P. (2006). *Composing diverse identities: Narrative inquiries into the interwoven lives of children and teachers*. Routledge.
- Corsaro, W. (2015). *The sociology of childhood*. SAGE Publications.
- Corsaro, W. (2003). *We’re friends right? Inside kids’ culture*. Joseph Henry Press.

Tahkola, Kinnunen, Juutinen & Uitto.

Journal of Early Childhood Education Research 11(3) 2022, 22–40. <https://journal.fi/jecer>

- Einarsdottir, J. (2007). Research with children. Methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 197–211. <https://doi.org/10.1080/13502930701321477>
- Estola, E., & Elbaz-Luwisch, F. (2003). Teaching bodies at work. *Journal of Curriculum Studies*, 35(6), 697–719. <https://doi.org/10.1080/0022027032000129523>
- Gubrium, J., & Holstein, J. (2008). Narrative ethnography. Teoksessa S. Hesse-Biber & P. Leavy (Toim.), *Handbook of emergent methods* (s. 241–264). Guilford Press.
- Heinämaa, S. (1996). *Ele, tyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Gaudeamus.
- Huber, J., Caine, V., Huber, M., & Steeves, P. (2013). Narrative inquiry as pedagogy in education: The extraordinary potential of living, telling, retelling, and reliving stories of experience. *Review of Research in Education*, 37, 212–242. <https://doi.org/10.3102%2F0091732X12458885>
- Jauhainen, S., Rajala, A., & Lipponen, L. (2022). Kuinka mielipaha kohdataan? Lohduttavan kosketuksen rakentuminen päiväkodissa. Teoksessa P. Heinonen, & U. Karvonen (Toim.), *Katso kuule koulua: Kehollisuus, materiaalisuus ja tekstit koulun vuorovaikutuksessa* (s. 25–53). Vastapaino.
- Johansson, H., & Saarikangas, K. (2009). Introduction. Ambivalent home. Teoksessa H. Johansson & K. Saarikangas (Toim.), *Homes in transformation. Dwelling, moving, belonging* (s. 9–35). SKS.
- Juutinen, J. (2018). *Inside or outside?: Small stories about the politics of belonging in preschools* [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. Acta Universitatis Ouluensis. E, Scientiae Rerum Socialium, 179. <http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-952-62-1881-6>
- Karjalainen, S. (2021). *Doing Joy. Performances of joy in children's relations in early childhood and education settings* [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. Acta Universitatis Ouluensis. E, Scientiae Rerum Socialium, 200. <http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-952-62-2974-4>
- Karjalainen, S., Hanhimäki, E., & Puroila, A-M. (2019). Dialogues of joy: Shared moments of joy between teachers and children in early childhood education settings. *International Journal of Early Childhood*, 51(2), 129–143. <https://doi.org/10.1007/s13158-019-00244-5>
- Keränen, V., Viljamaa, E., & Uitto, M. (2021). Touch in children's everyday peer relations in preschools. *Childhood*, 28(1), 86–102. <https://doi.org/10.1177/0907568220953514>
- Keränen, V., & Uitto, M. (2021). Can I kiss a child? Balancing between different views of touch in early childhood educators' work. *Scandinavian Journal of Educational Research* 2021, 1–13. <https://doi.org/10.1080/00313831.2021.1990124>
- Kinnunen, S., Viljamaa, E., & Estola, E. (2016). Esteettisiä ja eettisiä kosketuksia. Teoksessa L. Karlsson, A-M. Puroila & E. Estola (Toim.), *Välkkettä, valo ja varjoja. Kertomuksia lasten hyvinvoinnista* (s. 90–91). N-Y-T-NYT.
- Koivuniemi, M., Kinnunen, S., Mänty, K., Järvenoja, H., & Näykki, P. (2021). Varhaiskasvatushenkilöstön käsityksiä lasten tunteiden säätelytaitojen kehittymisestä – Käytäntöön integroitu koulutus ammatillisen kehittymisen tukena. *Journal of Early Childhood Education Research* 10(2), 264–292.
- Koivuniemi, M., Kinnunen, S., Mänty, K., Näykki, P., & Järvenoja H. (2020). *Arjen sosioemotionaaliset haasteet oppimistilanteina. 4T-toimintamalli lapsen kehittyvän*

Tahkola, Kinnunen, Juutinen & Uitto.

Journal of Early Childhood Education Research 11(3) 2022, 22–40. <https://journal.fi/jecer>

- tunteiden säätelytaitojen tukemiseksi* (Didascalica Universitatis Ouluensis. E9). Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526226484>
- Krueger, J. (2014). Emotions and other minds. Teoksessa R. Campe & J. Weber (Toim.), *Interiority/exteriority: Rethinking emotions* (s. 323–349). Walter de Gruyter. <https://philpapers.org/archive/KRUEAO.pdf>
- Kurki, K. (2019). *Young children's emotion and behaviour regulation in socio-emotionally challenging situations* [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. Acta Universitatis Ouluensis. E, Scientiae Rerum Socialium, 174. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526216973.pdf>
- Kuukka, A. (2015). *Lapset, ruumiillisuus ja päiväkodin järjestys. Tutkimus ruumiillisuuden tuottamisesta ja merkityksellistymisestä lasten päiväkotiarjessa* [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 536. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6299-9>
- Kuukka, A. (2009). Lasten ruumiillisuus päiväkodissa – Tuntoja ja tulkintoja. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (Toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s. 115–137). Vastapaino.
- Köngäs, M. (2018). *"Eihän lapsil ees oo hermoja" Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa* [väitöskirja, Lapin yliopisto]. Acta Universitatis Lapponiensis, 368. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-064-7>
- Lehtinen, A-R. (2009). Lapset toimijoina päiväkodin vertaissuhteissa. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (Toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s. 138–155). Vastapaino.
- Lieblich, A. (2014). About Amos: Reading with our heart. *Narrative Works*, 4(1), 114–124. https://id.erudit.org/iderudit/nw4_1art05
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Filosofisia kirjoituksia*. Helsinki: Nemo.
- Merleau-Ponty M (2002) *Phenomenology of perception*. Routledge.
- Merleau-Ponty, M. (1975). *The Visible and the Invisible*. C. Lefort (toim.). Northwest University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1964). *The primacy of perception*. Northwestern University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. Routledge.
- Minkkinen, J. (2015). *Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Acta Universitatis Tamperensis, 2063. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9822-0>
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., & Laakso, M. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa* (Raportit ja selvitykset 2017:17). Opetushallitus.
- Neitola, M., & Koivula, M. (2020). Lasten sosiaalisemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa M. Neitola, J-A. Aerila & M. Kauppinen (Toim.), *Rinnalla – Taide, kerronta ja sosiaalisemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa* (s. 25–40). Opetushallitus 2018–2020 ja Rinnalla –hanke.
- Nergaard, K. (2020). "The heartbreak of social rejection": Young children's expressions about how they experience rejection from peers in ECEC. *Child Care and Practice*, 26(3), 226–242. <https://doi.org/10.1080/13575279.2018.1543650>

Tahkola, Kinnunen, Juutinen & Uitto.

Journal of Early Childhood Education Research 11(3) 2022, 22–40. <https://journal.fi/jecer>

- Opetushallitus [OPH] (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022* (Määräykset ja ohjeet 2022:2a). Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf
- Paju, E. (2013). *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Tutkijaliitto.
- Puroila, A-M., Estola, E., & Syrjäjä, L. (2012). Does Santa exist? Children's everyday narratives as dynamic meeting places in a day care centre context. *Early Child Development and Care*, 182(2), 191–206. <https://doi.org/10.1080/03004430.2010.549942>
- Pursi, A., & Lipponen, L. (2021). Erotilanteet päiväkodin aloituksessa – Miten aikuinen kohtaa itkevän lapsen erotilanteessa? *Kasvatus*, 52(5), 510–525.
<https://journal.fi/kasvatus/article/view/114934>
- Quiñones, G., Lipponen, L., Pursi, A., & Barnes, M. (2021). Children's everyday manifestations of grief and grieving in early childhood education and care. *Early Child Development and Care*, 192(11), 1786–1799. <https://doi.org/10.1080/03004430.2021.1934464>
- Rainio, A. P., Kurenlahti, E., Nurhonen, L., Pursi, A., Hilppö, J., & Lipponen, L. (2020). "Kohti elävää myötätuntokulttuuria": Päiväkotien myötätuntokäytännöt liikkeessä. *Journal of Early Childhood Education Research*, 9(2), 329–348. <http://hdl.handle.net/10138/326310>
- Roald, T., Levin, K., & Koppe, S. (2018). Affective Incarnations: Maurice Merleau-Ponty's challenge to bodily theories of emotion. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 38(4), 205–218. <https://doi.org/10.1037/teo000101>
- Roos, P., & Rutanen, N. (2014). Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa. *Journal of Early Childhood Education Research* 3(2), 27–47.
<https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2014/10/Roos-Rutanen-issue3-2.pdf>
- Rutanen, N., & Vehkalahti, K. (Toim.) (2021). *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Spector-Mercel, G. (2010). Narrative research: Time for a paradigm. *Narrative Inquiry*, 20(1), 204–224. <https://doi.org/10.1075/ni.20.1.10spe>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK] (2018) Ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi. Ihmistieteiden tutkimusmenetelmiä käyttävän tutkimuksen eettiset periaatteet ja eettinen ennakoarviointi Suomessa (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019). Luonnos 22.11.2018. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/IEEA_LUON-NOS_22.11.2018_0.pdf
- Tuval-Mashiach, R. (2014). Life stories in context: Using the three-sphere context model to analyze Amos's narrative. *Narrative Works*, 4(1), 125–145.
<https://journals.lib.unb.ca/index.php/NW/article/view/21576/25595>
- Viljamaa, E., Estola, E., Juutinen, J., & Puroila, A-M. (2017). Patjakasan kutsu – yhteen tulemisia ja erilleen vetäytymisiä päiväkodissa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 6(1), 2–21. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201801302556>
- Viljamaa, E. (2012). *Lasten tiedon äärellä: Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona* [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. Acta Universitatis Ouluensis. E, Scientiae Rerum Socialium, 129. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514299940.pdf>

Tahkola, Kinnunen, Juutinen & Uitto.

Journal of Early Childhood Education Research 11(3) 2022, 22–40. <https://journal.fi/jecer>

- Warren, R. (2021). Exploring the complex emotional relationships that influence children's participation rights in early childhood education settings. *Emotion, Space and Society*, 39, 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2021.100784>
- Zembylas, M. (2007). Theory and methodology in researching emotions in education. *International Journal of Research & Method in Education*, 30(1), 57–72. <https://doi.org/10.1080/17437270701207785>
- Zembylas, M. (2005). Emotions and science teaching: present research and future agendas. Teoksessa S. Alsop (Toim.), *Beyond Cartesian dualism* (s. 123–132). Springer.